

Улуу Британия Тыва и.м. А.С. Пушкина
ОТДЕЛ НАЦИОНАЛЬНОЙ И
КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Средством
ДЕПУТАТЫН БАЙЫР ЧЕДИРИШИКНИН

ШЫН

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээп.

№ 92 (15777) 1996 чылдың июль 9, вторник

Ат салган шагы 21.15 Саар өртөз 500 рубль.

ТЫВАНЫН ЧОНУ ДЕТКЭЭН

РФ-тин Президентинге кандидат Борис Николаевич Ельцинге деткөөн болукту талаагылар: С. А. Ваир, К. С. Кузугет Баа Тывада Б. Н. Ельцинниң бузуреттирген кижиз 3. Н. Сат солундарда, радио, телевиденде ажилда турар журналистер-биле ужуражылган солунда эртекеде Парлатта бажының хуралдар алына эртирген.

С. А. Ваир ук ужуражылган ажилда турар, кожуундарда үнүп турар «Танды Уула», «Улук-Хем», «Чаа Орук», «Хемчинтин сылды» солундарга база республика, хоорай, солундарына РФ-тин Президентинин солундарынын организастыг эртиргендегеттирген кижизини көргүскени дээш четтиргенин илергейткен. Солундар бооп турар үеде Тыванын депискаригге чурум үрөшкенини, хажы-дышыкынар болбаан деп демделеп тура-даа, Топ

С. А. Ваир ук ужуражылган ажилда турар, кожуундарда үнүп турар «Танды Уула», «Улук-Хем», «Чаа Орук», «Хемчинтин сылды» солундарга база республика, хоорай, солундарына РФ-тин Президентинин солундарынын организастыг эртиргендегеттирген кижизини көргүскени дээш четтиргенин илергейткен. Солундар бооп турар үеде Тыванын депискаригге чурум үрөшкенини, хажы-дышыкынар болбаан деп демделеп тура-даа, Топ

С. А. Ваир ук ужуражылган ажилда турар, кожуундарда үнүп турар «Танды Уула», «Улук-Хем», «Чаа Орук», «Хемчинтин сылды» солундарга база республика, хоорай, солундарына РФ-тин Президентинин солундарынын организастыг эртиргендегеттирген кижизини көргүскени дээш четтиргенин илергейткен. Солундар бооп турар үеде Тыванын депискаригге чурум үрөшкенини, хажы-дышыкынар болбаан деп демделеп тура-даа, Топ

С. А. Ваир ук ужуражылган ажилда турар, кожуундарда үнүп турар «Танды Уула», «Улук-Хем», «Чаа Орук», «Хемчинтин сылды» солундарга база республика, хоорай, солундарына РФ-тин Президентинин солундарынын организастыг эртиргендегеттирген кижизини көргүскени дээш четтиргенин илергейткен. Солундар бооп турар үеде Тыванын депискаригге чурум үрөшкенини, хажы-дышыкынар болбаан деп демделеп тура-даа, Топ

Россия Федерациянын Кургане Думанын депутаты Г. САЛТАК.

ПРЕЗИДЕНТИНИН КУБОГУ ДЭЭШ

ТР-ниң Президентинин кубогу дээш волейбол маргылдааы июль 10-да 10 шакта национал паркка эгелээр. Аңаа эр болгаш хөжөөн уластарыны 45 командазы каржир. Түңгөл оюннар июль 14-те доостур.

СУТ-СААН ЭЛБЕК

«Кара-Будун» совхозтун Успенка сүт-бараан фермазын боттарын бузуреттиргендегеттирген кижизини көргүскени дээш четтиргенин илергейткен. Солундар бооп турар үеде Тыванын депискаригге чурум үрөшкенини, хажы-дышыкынар болбаан деп демделеп тура-даа, Топ

ЧАЙЛАГЛАРДАН ДЫННАДЫЛАР

Сүт-Хөл кожуунун «Кызыл-Тайга» совхозунун малчыныры 3826 өшкүрү кыргааш, оон 3001 кг дүктү кыргааш. Бу дөргө, бир өшкүдөн барык 780 грамм дүктү алганы ол.

ФЕРМАДА ҮЛЕГЕРЛИГ АНЫЯКТАР
Сүт-Хөл кожуунун «Ак-Даш» сүт-бараан фермазында 42 инек төрөз, бызалары онча-менд камагалаттыган. Төрөз инектеринин ферма хунде 260 литр сүтү саап, кожуунда сүт-бараан фермаларында дөргө ажыл-агыйлыг. Ону дүктүктелгил, ажалышчы, эрес-кежөө, коллективтин хүндүктелгил чаалап алган анык удурутку Татьяна Уйуну-ооловна Монгуш удурутку турар.

ХОЙДАН-НА 2,2 КГ ДУК

Тандын Межегой акционер динтилек хой кыргылааы бурун-биле дооскан. Кында-даа шээр малдын бажы куудулааны билдингир. Бо байдал межегойчилерни баа оон өртөөн. Мында кыргылар хойундун нияти саань 4 муц баш четес болган. Бизангаш электрлиг хачы-биле 7 кижи оларга удузалааны, кыргыдааны шапчыларына удуз дузаны көргүскөн. Кырган дүктү нияти дөзөөш 5 тонна 2,2 кг дүк алганы ол. Ажыл-агыйын колхозунагына кире бээрине, кол зоотехник Олег Ооржак хой кыргылааында түнөшүн чүктүргөн оонур. Саапачынынар өзүлөр алырга, Анапай хой бир тонна дүктү кыргаш, тилек үнүгөн. Ийги, шүкү, дөртүч черлерин Владимир Беленма, Алексей Тувай, Кошкар Оюн элөөнөр. Шаңалдары чүү болур ирги деп, улуг зоотехниктен айтыр-ымыга, ол мынчаар харылады.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Өвүрдө «Ак-Чыраа» совхозтун «Чаалат» хойжу бригадында хой кыргылааы июль 20-ден эгелээн. Хой кыргылааында 26 кыргычы ажилда турар. Оон иштинде электрлиг 12 хамал бар. Бо коллектив 8 тонна дүктү кыргаш үрөшкөлиги.

БЕЛЕН БИС

«УТКА 25 чылы» совхоз дөрт кооперативе чырыган. Олар дөргөзү чакы хову ажилдарын ой-шаанда чоруктан. Урени болгаш кышкар-чар материалдар тывар талазы-биле Улук-Хем кожуунун чыгыргазы биске биче эвес дузаны катты.

ЧЕДИИШКИНИН ДООСКАННАР

Кожууннар школаарында июль ай доозукч класстарын өөрешкелеринге үтүлдүрбөс бооп артар. Чүте дөргө, олар школаны доозарына күрүшкө шыгалдаарында дүктүктелгил болгаш школаны бажылары-биле байырлашкан. Бо өөрешкелге чыныда июль 14-ке чедир Устин Чөө-Хемчик кожуунун школаларын 9 класын 513 өөрешкелге чедирешкени дооскан. Оларын иштинде 12 өөрешкелге чүгө 45 деп демлек-биле доозуп, тускай шыналганы алганыр. 41 классты 500 өөрешкелдер

Республикада мал оорлар чорукка болгаш малдын хорамказынга удур демиселдин күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ПРЕЗИДЕНТИНИН ЧАРЛЫ

Мал оорлар чорукка болгаш малдын хорамказынга удур демиселдин күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында Тыва Республиканын Президентинин чарлы. — малдын ай санында эде санаашкынын көдөө ажил-агый бүдүрүлгелеринге, кооперативтерге, катты-жышкынынарга, общиналарга чоруктар, оон түнөшкелери куч-ажыл коллективтерин чөвүлдеринге, коллектарына, хуралдарына хамачалыг сайгарып көөр; — арат (тараачын, фермер ажил-агыйлар) болгаш чоңун хууда ажил-агыйларына малдын үчөдун чурумчулар; — сумулар чыгыргаларынын ажил-агый дептеринде болгаш мал эдеринин боттарынын үчет дептеринде малдын үчөдун малдын хөжөө кырында бар санын барымаалаал чорударын, а хамаатыларынын хууда малды ундуртууну — оон ээзинин чуртап турар черин ай-биле оонарын доктаалар.

— малдын ай санында эде санаашкынын көдөө ажил-агый бүдүрүлгелеринге, кооперативтерге, катты-жышкынынарга, общиналарга чоруктар, оон түнөшкелери куч-ажыл коллективтерин чөвүлдеринге, коллектарына, хуралдарына хамачалыг сайгарып көөр; — арат (тараачын, фермер ажил-агыйлар) болгаш чоңун хууда ажил-агыйларына малдын үчөдун чурумчулар; — сумулар чыгыргаларынын ажил-агый дептеринде болгаш мал эдеринин боттарынын үчет дептеринде малдын үчөдун малдын хөжөө кырында бар санын барымаалаал чорударын, а хамаатыларынын хууда малды ундуртууну — оон ээзинин чуртап турар черин ай-биле оонарын доктаалар. Хуу кижилер болгаш арат (тараачын, фермер) ажил-агыйлар малды дооскан чоруктар болгаш мал эдеринин боттарынын үчет дептеринде малдын үчөдун малдын хөжөө кырында бар санын барымаалаал чорударын, а хамаатыларынын хууда малды ундуртууну — оон ээзинин чуртап турар черин ай-биле оонарын доктаалар.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ 1996 ЧЫЛДА СОҢГУЛДАЛАРЫ

Тыва Республика талазы-биле бадылаашкынарның түңнелдериниң дугайында каттыштырган таблица

Девискээр соңгулда комиссияларының саны 18.

Каттыштырган таблицаны тургузарына үндезин болган девискээр соңгулда комиссияларының протоколдарының саны 18.

Девискээр соңгулда комиссияларының аттары

Девискээр соңгулда комиссияларының протоколдарының сан-түңнери	Девискээр соңгулда комиссияларының аттары																		
	Ак.Довурак хоорай	Бай-Тайга	Барыяна Хоомчик	Чөөн Хоомчик	Кав.Хем	Кызыл хоорай	Кызыл кожуун	Моңгуш-Тайга	Оюур	Бай-Хем	Сүт-Хөл	Талча	Тес-Хем	Тоңуу	Улуг-Хем	Чаа-Хөл	Чели-Хөл	Өргөп	Түгү
1. Дайыма немей кирген соңгукчулар биле каттай соңгукчулар дайыма кирген соңгукчуларын саны	6757	6819	7779	12164	7506	58947	12200	2613	4713	7716	4959	8080	5144	34529	99918	3865	4376	4745	171742
2. Соңгулда комиссияныга берген соңгулда бюллетеннериниң саны	5500	6822	7729	11504	7121	40906	11008	2660	4721	7500	5116	8237	4990	3090	9832	3789	4327	4728	143671
3. Соңгулдар хүнүнде соңгулда участооттарыга соңгукчуларга берген соңгулда бюллетеннериниң саны	4223	4371	5505	8023	4949	29898	7162	2227	3056	5170	3626	5213	3495	2257	6172	2991	2974	3255	104572
4. Бадылаашкы өрөөлдеринден аңгы черге бадылаан соңгукчуларга берген бюллетеннериниң саны	176	1017	1004	1438	582	932	885	37	926	438	783	453	657	211	530	457	273	675	11474
5. Артып калган күш чок болдурган соңгулда бюллетеннери	1101	1534	1220	2038	1590	10076	2961	396	739	1892	707	2571	838	622	3130	332	1080	793	33625
6. Дайыма соңгулда хааржактарыга (доктааткан хевиринд эвес бюллетеннерден аңгыда) бар болган соңгулда бюллетеннериниң саны	176	1017	1004	1438	582	932	885	37	926	438	783	453	657	211	530	457	273	675	11474
7. Доктаамал соңгулда хааржактарыга (доктааткан хевиринд эвес бюллетеннерден аңгыда) бар болган соңгулда бюллетеннериниң саны	4223	4371	5505	8023	4949	29845	7162	2227	3046	5160	3621	5213	3487	2253	6159	2989	2972	3242	104440
8. Күштүг болган соңгулда бюллетеннериниң саны	4284	5156	6346	9054	5454	30207	7871	2150	3821	5513	4265	5513	3992	2378	6365	3297	3146	3851	112763
9. Күш чок деп көргөн соңгулда бюллетеннериниң саны	115	232	160	412	77	570	476	114	151	85	130	153	152	80	224	140	99	66	3160
10. Туруштарың (клеткаларың) каймында даа демдек чогу-биле күш чок деп көргөн соңгулда бюллетеннери	5	—	10	11	4	70	14	2	10	1	—	7	3	12	20	—	4	—	471
11. Россия Федерациязының Президентизиңиң эрге-дужаалыга соңгулда бюллетеннеринде кирген кандидаттарның фамилиялары, аттары, адаларының аттары	12. Кандидат бүрүзү каннырның саны																		
ЕЛЬЦИН Борис Николаевич	3231	3372	5380	6114	3567	18911	4493	1436	2478	2893	3276	2907	2881	1480	3734	2479	2130	2342	73143
ЗЮГАНОВ Геннадий Андреевич	1007	1720	846	2882	1754	10087	3208	694	1301	2448	958	2496	1077	822	2645	803	955	1484	37227
13. Соңгукчуларын бүгү кандидаттарга удур бадылаашкынарның саны	46	23	120	58	133	1209	170	20	42	172	31	110	34	76	86	15	52	25	2423
Соңгулда участооттарыга үдүр бижиткен шызылгалар-биле бадылаан соңгукчуларын саны	8	5	4	11	60	185	45	—	26	22	4	36	12	—	—	7	31	12	461
Соңгулда участооттарында үдүр бижиткен шызылгаларын алган соңгукчуларын саны	19	5	11	23	69	163	28	4	59	42	2	42	26	18	37	14	62	25	619

Россия Федерациязының субъективниң Соңгулда комиссиязының Даргазы П. А. ОНДАР.

Комиссияның секретары К. Д. БУДУК-ООЛ.

«Рынок негелдезинге дүүштүр»

Буянның үлөвиз түңнели — дазыр шөлде тудуглар

Бай-Тайга кожуунун төвү тугпастаан. Мындагы улуг тудуг черлери бешин «бадыра» кошкан, буурап дүжүп турда, бүдүн чурттага кварталдары хамаанчок, чыгыс бажың тудуры бешин белең эвес айтырып апарган.

Самбын тутса санаакчы, салгыж мергелдиг, ынчалза-даа тудуг талазы-биле дооскан эртем-билч чок Сандыр-оол Салчакочин Очурвун бир-де хүн бажы шылаады ажылап эвээрла кылар талазы-биле белең-селен кижилер бырааш-пас, салым-чаканың саарлык-чы-сайбарлык кизи болгаш амгы рыноктун негелдеринге дүүштүр бодунун ажал-амыраалын эде тургузар деп сагыныр, тывыгыр, бода оон бажыңга кирип келген ол. Боду бежен харлаза-даа медресадиг баш: «Амгы үеде кожуунда тудуг организациялары буурап дүжүп. Ажыл чок кижилер, эш ылангы аныктар хөй-дүр. Суурда тудуг-суур ара турупкан-дыр. Ко-жуунда чурттаар оран-сава айтырып эңне чидиг айтыр-ларын бирээни бодун артын турар болгай. Ажыл болганда ажыл чок аныктардан чып алгаш, керээ-тудугжа-биле эежилээр тудуг коопера-тивиндер тургузуп, удуртуп-башкандар чүд» деп, үениң байданыга дүшкөн терини эки болду угал тып үндү-рүп келген. Бодунун бодан ал-ганы сагыныр, тывыгыр бо-далын амыдыралга боттанды-рары-биле кожуунун удур-тур-баштаар дагалдарына кирип, бодунун бодалдарын чугааларга, олары ону үениң ике-деткен. Харын-лаа ко-жуун черинге ийи аал ишти чурттаар бир бажың тударын аңа дааскан-даа.

Шак ынчаар баштай сес ки-жиде тургустунган тудуг бригадалары чып алгаш, «Мөңгүлек» аттыг тудуг кооперативни тургускаш, удур-туп-баштап кирипкен. Коопера-тивни улам быжыгалап, ийн-зылга-документини кылды-рып, бадыладып алган.

— Кожуунда тудуг талазы-биле дооскан эртем-билч инженерлер-даа бар-ла бол-гай, олар чүге силер шыкша мынчаар амгы үениң негелде-зинге дүүштүр тудуг ажыла-рыңа эртем-билч чок тургу-зуп турар ирши, Сандыр-оол Салчакочин?

— Мен бодалымга, кол-ла чүве, тудуг талазы-биле доос-кан билч-мергелдинде-даа эвес, удуртукчу кижиниң ор-ганизация талантызыдан, оон бот-хууда сан-хөө курла-вырында, кандыг-лаа кижилер биле ажыл-херекти чугаа-дууржугла кылып чугаала-гай, херек апарган тавары-гада алчыл-бержир, оран-солдур аргалары ажылгап билгиринден кол хамзаржыр. Ол шыкша санаакчыла-са-арылагы ажылдарын, доку-менттерин ийи тургузуп, санап-сайгарып билгир тур-ла. Мээң садыжы мергелди-риниң амгы рыноктун садыг-саарылагы үезинде ботка коңчуг-ла ажыктыр ире-лди. Менде тудуг тудуг талазы-биле белик мергелдинде тудуг-дүжүлүр бар, олар мээң ына-ныштыг, буурадыг кижиле-рим. Мен оларын тудуг мате-риалдары-биле, тудуг тудуглар-биле хандырып шыдаар-ла бол-зумза, олар кандыг-лаа тудуг-ларын чогуур үе-хууазында тудуг дүжүлүр шыдаарлар.

— Кылган ажылдарының сонунурагы көрүнүрөм, Сандыр-оол Салчакочин?

— Бис баштай-ла кожуун чериниң ийи аал ишти чурттаар бир бажың туду-рун баштай берген. Дараазында Кызылдын тудуг чериниң даргазы И. Кузнецов-биле ийи аал ишти чурттаар дөрт ба-жың тудар керээ чарып ал-гаш, ону чогуур хууазында тудуг дооскан бис. Нингизин-биле бо хүнерге чедир ийи аал ишти чурттаар 13 бажың-ларын тудуп, ажыгалап кирдинис. Амгы бо берге үеде 26 өг-бүлелер улуг, дел-гай, олар чүге силер шыкша оран-саваларга чедигени ол. Оларнын биске өөрүп четтир-тегин илереткеш, кайгамчык чыгыг, чымчак сестерин сес-биле сөгөл дамычалар берге. Бистин арзенивике сеткил-савыжындан илеретип тура-ры ылдыг ылыг сестери дээш оларга бис база өөрүп, улам хей-ахт кирип турар бис. Оон аңгыда ийи аал ишти чурттаар бажыңдарын кан-дап септелгелерин база кылып берип турар бис. Ол шыкша ордундагы чарыктын контро-лары болгаш гаражың чыгыс-гай каттап чыдылар одалга си-стемази чартып, эде кылып, мыда электри улазынырын солуп кылдывиз. Кожуунун сан-хөө кылдызын контро-зынн капитал септелгенин база кылып берген бис. Боттар-гың хуула бажыңдарын сеп-теп, кажаа, гараж, чунар-бажың тудугтар дээш бистин оодарың эң-хуузу-биле ай-тырдып келер кижилер база хөй-дүр, чогуур мындагы улус-ла болгай. Оларнын деминг күржү-биле дазыр шөлде ту-тунган тудуглар — чурттаа-ла бажыңлары кожуун төвүн улам аян-шын кирип, каас-тай берген. Бистин кылып бүүдүрген ажылыгыстан үр-түнели чон караанда кестүп турары ол. Ам база ийи аал ишти чурттаар бир бажыңны тудуп дооптувус. Чурттак-чылар кирип олурган алы. Ам черин, саарып кылып тур бис — деп, Сандыр-оол Салчакочин.

— Берге болбай каниаар, мынчалза-даа кандыг-лаа апа-ларын ажылап тургаш, Кы-зылда ыш-үчтүрүр ажыл-агыйын, тудуг кезектери за-

водуун болгаш өске-даа ор-ганизацияларын удуртукчу-лары-биле ажыктыг чугаа-дууржугланы кылып, тудуг тудуп бээр-биле керээ чарган организациялардан алган аш-ша-хөрөгүнүн баш удур аш-шылдып алгаш, тудуг материал-ларын садып ал тур бис. Кол-ла чүве, тудуг материалдары садып алар черлерин удур-тукчулары-биле амы-хуула-эң-хуузуңуң быжыг хары-лаадыг болурула.

— Кылган ажылы дээш ту-ра дүжүлүр шалың-херектерин каниаар ап турары?

— Кылган ажылдарын 40 хуузуң ажылыңнара шалың кылдыр төлөп турар бис.

— Бо берге үеде чонга коң-чүг ажыктыг ажил-херектерин бүүдүрүп берип турар ачы-бу-янын тудугчуларың хөйге алап таныштырары эки боор. Кимнарлар ол?

— Бистин кызыгарлаатты-ган харысалгага «Мөңгүлек» тудуг нитилелин ам ын-чаар алаар апарган. Баштай тургустунура «Мөңгүлек» ат-тыг тудуг кооперативни кылдыр тургустунган улус бис. Бистин тудуг нитилелинде ам он кизи ажылап турар. Кимнарлар ол? Бригадир мээң си хо-лум Отчугаш Чамзы, алтын холдуг, ус-шөвөр тудугчу-лар: Эсен-оол Коңраш, Ки-ров Күжүгет, Орлан Сөөк, Андрей Чурук, Кошкар-оол Аракчаа, Александр Оңгай-оол, Борис Балган, Орлан Очур, Чечен-оол Чүдөк-оол, Олег Давлар олар-дыр. Кай-зын кандыг дээр, дооза бир деминг арзында эң-айырал-дыг болган кылып бүүдүрүп турар ажыл-ижи-лаа бүдүн-дүр, чогуур мындагы улус-ла болгай. Оларнын деминг күржү-биле дазыр шөлде ту-тунган тудуглар — чурттаа-ла бажыңлары кожуун төвүн улам аян-шын кирип, каас-тай берген. Бистин кылып бүүдүрген ажылыгыстан үр-түнели чон караанда кестүп турары ол. Ам база ийи аал ишти чурттаар бир бажыңны тудуп дооптувус. Чурттак-чылар кирип олурган алы. Ам черин, саарып кылып тур бис — деп, Сандыр-оол Салчакочин.

— Берге болбай каниаар, мынчалза-даа кандыг-лаа апа-ларын ажылап тургаш, Кы-зылда ыш-үчтүрүр ажыл-агыйын, тудуг кезектери за-

«Чер-чер чагыргаларында»

ХЫНАЛДА ШАГЫ

Бистин хыналда шагының даанада тургустунаан. Аңа баштайгы көргүзүлгелери-дир. Оон ийи 14-15 харыг үш өреникчи илерезин. Чалаана хоорайдан 37 кизи толдараан. Бо шагың кожуунда иште-рээр болгаш көрүлээр соң-ла аарыг деп санаан. Оон-биле казы өкпе аары, арагаалаш-кын, наркомания база иште-рер турар.

Устунда алаттыңан зарыг-ла талазы-биле калбак ши-чилгенин чорудуп, кожуун чурт-ташкыларын аравыңа коңчуг дүргөп, сонгаар-ладып болбас ажыл-диртканы дээш төлээр ашкызы чок, чүрүу белең эвес. Экке-лен чүрүу багай, документте таарышпас боор. Оон дүвү-лаш ашкы тыгынар, дагың чүрүк тырттырар болганын-ды ажыл салаалар.

Амгы үеде кайла-лаа пас-порт чок хамаатылар хөй болу берген. Оон уржундан чамдыктар чурттаар черинде кири бижидилгези чок, ийи-бээр чорурда бергелен тур-рлар.

Паш (сифилис), сагаа дээр шээр аарыларын илерезип шиңделгелерин чоруктанын түңнелинде, Чөөн Хөмчик кө-чүк, аары-аржык кижилерин жужуула иштетиле биле 47 ашкар-чегерер, түр кааза кижи оон арааны толдараан, коңдуруп-хүндөдүптер чер Ча. Ол чүгүл эртен айларың даанада тургустунаан. Аңа баштайгы көргүзүлгелери-дир. Оон ийи 14-15 харыг үш өреникчи илерезин. Чалаана хоорайдан 37 кизи толдараан. Бо шагың кожуунда иште-рээр болгаш көрүлээр соң-ла аарыг деп санаан. Оон-биле казы өкпе аары, арагаалаш-кын, наркомания база иште-рер турар.

Устунда алаттыңан зарыг-ла талазы-биле калбак ши-чилгенин чорудуп, кожуун чурт-ташкыларын аравыңа коңчуг дүргөп, сонгаар-ладып болбас ажыл-диртканы дээш төлээр ашкызы чок, чүрүу белең эвес. Экке-лен чүрүу багай, документте таарышпас боор. Оон дүвү-лаш ашкы тыгынар, дагың чүрүк тырттырар болганын-ды ажыл салаалар.

Амгы үеде кайла-лаа пас-порт чок хамаатылар хөй болу берген. Оон уржундан чамдыктар чурттаар черинде кири бижидилгези чок, ийи-бээр чорурда бергелен тур-рлар.

Паш (сифилис), сагаа дээр шээр аарыларын илерезип шиңделгелерин чоруктанын түңнелинде, Чөөн Хөмчик кө-чүк, аары-аржык кижилерин жужуула иштетиле биле 47 ашкар-чегерер, түр кааза кижи оон арааны толдараан, коңдуруп-хүндөдүптер чер Ча. Ол чүгүл эртен айларың

ЧАЙЛАГЛАРДА

Сүт-Хөл кожуунда «Изыл-Тайга» биле «Ишкун» совхозтар ошкү ажил-агыйлыг. Оларын шээр малы кышта хүр-мөндү ашкан. Мурнуку чылдарын чедир берге ур-жуктары ук ажил-агыйларда малчынарга өөрдигитки ки-чөлдиргиң берген. Оон улам-мындан ияңитиң мазыңга өг-харысалга база негелде дынаан. Ол ажил-агыйларда малдык ийи-бүрү чылдагаан-нардан олун хораар чорук кы-рылган, чаш төдүнч баш саны бо чылын немешкен. Бо ийи ажил-агыйда онкунуң 20-20 коланарында кыргыда ей-шаанда доозулган. Аңа сууруч адын черлери, чурт-такчы чоңу иденкейди кир-жиң, шөф дууламчызын кор-түскенир.

Карыма ТУЛУШ.

ЧЫЛГЫНЫ ӨСТҮРЭЛИҢЕР

Сөөлү үеде республи-када солунарыңдан номчуп, радиодан дыңап, улус-биле ужуражып, чугалажык чорурумга чыгыг малы өстүрер дээш черде элээн хөй колхоз, совхозтар, кол-лективтиг бүүдүрүлгелер санын салып өгөлдө берген. Шындар харын. Чыгыг малын ажал-дуузазын бил-гес кижи бар эвес. Тергелээр, шанактар, тараа тарып, айааларда мунар, мал маған кадарда база ажыглар.

Шагдан бээр тыва улус алтык терини ынак, колун оорго-мойнун камнап, колун чиримин таарыштырып, эзертеп муңуп чораян бис. Холдарыңга, буттарыңга хан дүжүлгө, өбгөлдериң ханнап, өмнөп ап чоруду-ра. Амгы үеде чыгыг малы апарып, өдлөп турарын көрүгө, кизи сеткилинге таарышпас боор-дур. Кожуун бүрүзүңе маңаар, чер, чыраалар аъттары чарыш-тырп турары көвүдөзүңге бодум хуума өөрүр-дүр мөв.

Аъттарың ситен белетке-линиң үезинде ажыглап, тергеп алгаш, престоян саваа, ситениң чоп сөөртүп болбас деп. Акша-төгерик чөлүшөөзи бо рынок ке-линде чыгыг малың үнеин билди, ону өстүрүп баш санын көвүдөдүп көрө-ли-нер.

Найгы-оол ДАМДЫН. Өвүр кожуун.

ӨРТЕКТЕРНИ ЭДЕ КӨРЗЕ

Амгы үеде чер бүрүзүңе садылган турар бараан, де-ринг-херексел, аш-чөм дээш херектик чүүлдерин кизи-салдын хуузуңда холундап бастаан, амыдыралга хергелээр этсеп, аш-чөм айт-тарың бергелен турар. Байдал мындагы турла херекселчи-лер баштаар черинге чин-гөлдөйг чөлдөдөн берсе.

Амгы үеде чер болганына-ла хуу садыг көвүдээ, ол хамаанчок агааны бешин салып, хүн чок улуг өртөккө салдып турар. Оон түңнелинде ашкы-төгерик баныкже ирбейти турарыңа, ажы-чыннар ай-айы биле шалын албайн келген.

Ажыл-күдүмчуларда до-вурак, доозун аравында салып орап эт-ченин сон-саткан, мурунку чылдарың мал-маганың, тарааның, но-гааны коңжого садыр чүдүм-ну тургусса. Ол бичиң-даа болза чүрүмчүл бээр боор. Ылангы садын турар эт-терге мал аңгылериниң тускый тамы, бижин бар бе, ону тогалаашы көрө-дө болза эки. Моон мурунда техника болгаш садыг-мага-

рааның чингөкөш сады-тар турду, ам ындагы үеде кайла, бөдөр, алар албас-даа болза, чыдып-ла чыдыр.

Шыны-биле алып болза, Тыва бот догунуна тускый республика Үндөин Хоюту — Конституциялыг болганда улус чоңун эрге-аанын-га, оларын амдырал-ла, чурттагалы дээш эптиг-чөптүг айттырларын бот-тарың иштиңи чүрүмүңа дүүштүр шийтирилеп аш болуп ужурулг. Сөөлү үеде ТР-ниң Чадалың удуртуп ажылында даргалар көвү-дөө. Кыдылың турар ажылдар эвезин, кизи бүрү-дүр, бодунун кылып турар ажылы болуп көрзе. Японияда бодунун ажылын кылып билбес азы удуртуп шыдаас кижиниң ажылы-нда хостап кааптар дээр чүве, а бистинде ындагы болза ийиң дугал овар.

Сөөлү үеде козумчурум айтыры тевди баксырам, сон түңнелинде ажил-агый-ның эвес чорук көвүдөзүн кирип, билди түр бис. Чүгө-мандыг хөмөлдү. Мындар ажылдап турар болганын, бо амыдыралдың чөгөкчү-түрү чылай чок эйре.

Доңгак МИЖИТ. Күш-ажылың хоочуң.

ВОЛЕЙБОЛГА БЕЛЕТКЕЛ ХЕРЕК

СПОРТ-СПОРТ-СПОРТ

АНЕКДОТТАР, АНЕКДОТТАР

Тывага волейболду 1932 чылдын ноябрында ойнап баштады...

бар-даа болза, четпес талалары база хөйү-биле илерээ...

рар болду. «Эрчим-2» команда ийги черин ээлээ...

КАИ инспектору машина вер. Ол дээш милицияга доктаалдыккаш...

МАРТААЖЫК МОҢЕ ДУГАЙЫНДА

Кижилер болуру чакындап, айт боору кудунундан дээр ийик...

Алдарлыг моңе Мартаажык Ооржактын алып тыпсып турган ка стадионунун байырлыг аялмышкынын...

ОРУКЧУЛААРНЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

Чеди-Хөлдү, Балгазынын, Самагалдайнын орук-тулдү ажылдакчыларынын зона маргылаазы спортту байдалга болуп эрктен...

Чарлалдар Бюрозу

Кызыл хоорайнын төвүндө тууйбудан кылган бажынын 3-ку кадында хуужуттунан, үш эрэлдиг...

ТАЙЫП УШКАШ, ДАЯНЫП ТУРГАН

Сөөлү үеде эскерип чоруура арга деп аягы сугуу шипес-ле кижик чок болу берген...

думу долузу-биле сункан турдум. Хары-даа кичээлдерин безин «кылы» апкаш, эрттирип турар апарган мен...

дыка-ла муңгараан мен. Дываажыг ораныңа барган келген черин база бар-ла болгай...

Table with columns for active companies, 1996 Jan 1st, and various financial indicators.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000.

РЕДАКЦИЈНЫҢ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Баатыр (кол редакторууураакчы), А. Б. Монгуш, А. О. Оксур...

КИЛИДИТЕР: ирилдеп амыралы — 3-34-19; үлүстү — 3-34-49; 3-36-73; көлөз ажалгагы — 3-36-82...

Алар саны: КБ «Тыва кредит» № 363906, корр. сч. 700161629, МФО, 49304729, ИРН — 1701009465.